

ПРОЦЕСУАЛЬНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ ГОТОВНОСТІ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті подано аналіз процесуально-функціонального компонента готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в полікультурному навчальному середовищі та характеристику його показників.

Ключові слова: *готовність, професійна діяльність, полікультурне навчальне середовище, процесуально-функціональний компонент готовності, менеджери освіти, етносоціокультурні традиції, планування, культурні та комунікативні бар'єри, діалог, метод проектів.*

Усвідомлення світовою громадськістю загострення протиріччя між підвищенням рівня поліетнічності, полікультурності соціального середовища, в якому живе і працює людина, і її невідповідністю до мінливих умов життя, висунуло на перший план стратегічних напрямів розвитку освіти полікультурну освіту та виховання підростаючих поколінь.

Учені (В. Макаєв, З. Малькова, Л. Супрунова та ін.) переконують, що реалізація полікультурної освіти вимагає необхідності відповідної підготовки педагогічних кадрів, які мають виступати посередниками між культурами різних народів, організаторами міжкультурної комунікації.

Зважаючи на це, постає проблема готовності керівників освітніх закладів як професіоналів, які мають спеціальну підготовку, до роботи в полікультурному навчальному середовищі.

Аналіз наукових досліджень і публікацій дає змогу розглянути різні підходи науковців до проблеми готовності до професійної діяльності. Наголосимо, що питання готовності фахівців до діяльності в полікультурному середовищі розглядали вітчизняні та зарубіжні науковці: Р. Агадулін, К. Антипова, Л. Голик, Л. Гончаренко, О. Грива, М. Красовицький, І. Лощенкова, В. Макаєв, З. Малькова, Л. Супрунова, О. Сухомлинська, Н. Якса та ін. Проте, незважаючи на певні здобутки у вивченні даної проблеми, у працях науковців питання готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в полікультурному навчальному середовищі не набуло належного висвітлення. Доречним буде зауважити, що про важливість проблеми готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в полікультурному навчальному середовищі нами вже наголошувалося в публікаціях, наприклад, у статтях "Психологічний компонент готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в полікультурному навчальному середовищі", "Змістово-когнітивний компонент готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в полікультурному навчальному середовищі" та ін.

Метою статті є аналіз та характеристика показників процесуально-функціонального компонента готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в полікультурному навчальному середовищі.

Процесуально-функціональний компонент готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в полікультурному навчальному середовищі ми характеризуватимемо за такими показниками, як-то: уміння враховувати етносоціокультурні традиції регіону, де знаходиться навчальний заклад, у процесі планування навчально-виховних заходів; уміння долати культурні та комунікативні бар'єри в полікультурному навчальному середовищі засобами діалогу; уміння застосовувати метод проектів в управлінні закладом освіти, детермінованим полікультурним навчальним середовищем.

Щодо першого показника – уміння враховувати етносоціокультурні традиції регіону, де знаходиться навчальний заклад, у процесі планування навчально-виховних заходів – то слід зауважити, що освітня політика полікультурного регіону, який є відкритою культурною системою і міжкультурним середовищем спілкування має враховувати: 1) принцип діалогу і взаємодії інших культур; 2) наявність різноманіття культурних цінностей, національних і релігійних традицій; 3) необхідність знайомства учнів з культурами Сходу та Заходу, їх принципами та особливостями; 4) вироблення вмінь жити в спільнотах, де вплив культур нашаровується один на одного; 5) звернення до базових цінностей національної культури, корекцію традиційних та постановку інноваційних цілей і задач полікультурної освіти. На погляд учених (О. Гукаленко, О. Подгорна та ін.) саме ці акценти у професійній діяльності менеджерів освіти в полікультурному середовищі повинні бути ключовими [1, с. 232].

За висновками Н. Волкової, планування роботи є однією з важливих умов її успішності, оскільки забезпечує цілеспрямовану діяльність (раціональне використання можливостей і резервів) усіх підрозділів [2]. При плануванні навчально-виховних заходів менеджерам освіти необхідно розумітися в такому явищі як "етнокультурна конотація", а також знати етносоціолінгвістичні закономірності регіонального розвитку, зокрема проблеми функціонування на цій території етновних груп, явища інтерференції, типи білінгвізму і т. ін. Це пов'язано насамперед з тим, що Україна з її геополітичним становищем є поліетнічною, полілінгвальною, поліконфесійною та полікультурною державою, тому проблема відображення етнічної своєрідності в структурі освіти має велику значимість. На думку вчених (Ю. Бромлей, Г. Волков, А. Панькін та ін.), "етнокультурна конотація" є соціальним феноменом, що підкреслює етнокультурну особливість освітньої системи. Вона не просто вказує на етнічну культуру, а й несе позначення її відмінних етнокультурних властивостей, які включають до процесу навчання різні аспекти культури корінного населення.

Особливість етокультурно конотованої освіти полягає в тому, що вона є відкритою системою, активно використовує у навчально-виховному процесі рідну і державну мову як засіб навчання та розвитку, й етнокультурну традицію, органічно інтегровану у світову культуру через державні освітні стандарти. М. Сабольчі вважає, що ефективність використання рідної мови, етнічної культури в освіті полягає в їх емоційній насиченості: їхні конотації настільки сильні, що практично є самодостатніми [5, с. 10]. На думку вченого, це забезпечує розвиток у дитини впевненості у своїх здібностях, відродження етнічної самосвідомості, відповідальної за збереження і розвиток рідної культурної традиції, що

відновлюють на їх основі здоровий спосіб життя, відповідальне громадянське мислення [5].

На наш погляд, для менеджерів освіти важливим є розуміння факторів, які діють всередині етномовної групи та впливають на витальність мови: численність етномовної групи, ступінь компактності проживання членів етномовної групи, рівень функціонального та внутріструктурного розвитку етнічної мови, кількість комунікативних сфер, у яких використовується дана мова, інтенсивність спілкування у цих сферах, відношення членів групи до мови своєї національності.

Існування в суспільстві етномовних груп значно впливає на поширення такого явища як двомовність/білінгвізм/багатомовність. Класичне визначення двомовності або білінгвізму, слідом за американським лінгвістом У. Вайнрайхом, ученими (Ю. Жлуктенко, Л. Нагорна, С. Семчинський, Л. Масенко та ін.) трактується так: двомовність – це практика поперемінного використання двох мов одним і тим же індивідом. Від двомовності відрізняють диглосію (термін запроваджений Ч. Фергюсоном) – практика наперемінного використання двох варіантів однієї мови або два чи більше різновиди однієї і тієї ж мови, що існують у певному колективі, кожен з яких відіграє певну роль (за В. Беліковим, С. Семчинським, А. Швейцером та ін.). Тотальна білінгвізація населення України, наявність великої кількості варіантів двомовності ускладнює процес цілеспрямованого впливу держави, навчальних закладів та інших суспільних інституцій щодо поліпшення ситуації. Менеджери освіти також повинні знати, що одним з найбільш розповсюджених в Україні видів білінгвізму є близькоспоріднений чи гомогенний (результат перманентного контактування двох близькоспоріднених мов: української і російської). Саме він, на погляд багатьох учених (І. Лопушинський, Л. Нагорна, А. Погрібний, Я. Радевич-Винницький, В. Іванишин та ін.) стає причиною неузгодженості мовних відносин між українською і російською мовами.

Важливим є також розуміння іншого явища – інтерференції як іншомовного впливу в мовленні людини-білінгва. Сучасні вчені (Н. Мечковська, В. Виноградов та ін.), поділяючи погляди своїх попередників (У. Вайнрайх, Е. Хауген та ін.), пропонують розуміти інтерференцію як взаємодію мовних систем в умовах двомовності, що складається або при мовному контакті, або при індивідуальному засвоєнні нерідної мови. Відхилення від норми і системи нерідної мови, викликані впливом рідної, учені вважають вираженням процесу інтерференції.

Отже, обізнаність менеджерів освіти з етносоціокультурними тенденціями розвитку регіону, де знаходиться навчальний заклад, зокрема з проблемами функціонування на цій території етномовних груп, зі специфікою явищ інтерференції та типу білінгвізму, дасть можливість більш чітко вибудовувати політику закладу освіти щодо її ефективного функціонування в полікультурному навчальному середовищі.

Другий показник – уміння долати культурні та комунікативні бар'єри в полікультурному навчальному середовищі засобами діалогу – розглядатиметься нами у контексті феномену "діалог культур", де діалогова комунікація виступає основним принципом досягнення цілей полікультурної освіти.

Діалог культур як принцип полікультурної освіти (за Л. Ткач) передбачає поважливе ставлення до кожної особистості, так як будь-яка людина неповторна і унікальна. Менеджерам освіти необхідно пам'ятати, що принцип діалогу культур дозволяє адаптувати навчальний процес до особливостей особистості і це робить його результативнішим та психологічно комфортним. Адже саме через усвідомлення учнів у ситуації діалогу з культурою, із самим собою, з однолітками, зазначають учені В. Макаєв, З. Малькова, Л. Супрунова та ін., відбувається формування етнічної і громадянської самосвідомості, планетарної свідомості, культури міжнаціонального спілкування, що пов'язане з осмисленням особистістю свого місця у світі, відношенням до рідної культури, усвідомленням себе як суб'єкта етносу, громадянина своєї держави і світу.

Враховуючи, що "міжкультурна комунікація" виступає як діалогічна взаємодія культур, що існує в певному тимчасовому просторі, представники якого вступають у діалог з метою досягнення спільного, значимого для себе й для своїх культур, адекватного взаєморозуміння (за І. Шуляковим, К. Сігарам, Р. Когделл та ін.), то принцип діалогу, який використовується в міжкультурній комунікації, означає повагу та визнання всіх національних культур у структурі сучасної світової культури. О. Садохін, Т. Грушевицька, розглядаючи діалог як основний освітній принцип досягнення цілей полікультурної освіти, наголошують на його можливості поєднання в мисленні і діяльності людей різних культур, форм діяльності, ціннісних орієнтацій і форм поведінки [6]. Таке значення діалогу, на думку вчених, зумовлене тим, що діалог розглядається як фактор, який визначає суть і зміст інформації, що передається, а не лише евристичним прийомом засвоєння певних знань; діалог надає реального практичного смислу взаємодії культур, які спілкуються між собою; діалог стає постійно діючою основою в розвитку і взаємодії культур [6, с. 316].

У процесі спілкування на шляху взаємодії між партнерами часто виникають психологічні перешкоди (комунікативні бар'єри). Бар'єри між людьми можливо подолати лише за умови послідовних соціальних перетворень, оснований на гуманістичних ідеалах. Але подолання деяких бар'єрів залежить лише від підвищення індивідуальної культури спілкування та взаєморозуміння.

За слушним зауваженням Є. Головахи, Н. Паніної щодо зростання останнім часом міжнародних та міжкультурних контактів та проблем взаєморозуміння представників різних культур, різних традицій та норм спілкування [3, с. 41] необхідно пам'ятати, що іноді найменша деталь культури спілкування може порушити весь механізм міжнаціонального діалогу. Адже особливості культур можуть визначати діаметрально протилежні оцінки одних і тих же вчинків. Інші дослідники (В. Тупченко, О. Сорокіна, А. Пуш та ін.) зазначають, що подолання мовного бар'єра недостатньо для забезпечення ефективності спілкування між представниками різних культур. Для цього потрібно перебороти культурний бар'єр. Саме національно-специфічні компоненти культур створюють проблеми міжкультурної комунікації. У ситуації контакту представників різних культур (лінгвокультурних спільностей) мовний бар'єр – не єдина перешкода на шляху до взаєморозуміння. Національно-специфічні особливості найрізноманітніших компонентів культур-комунікантів (особливості, які роблять можливою реалізацію цими компонентами етнодиференціюючої функції) можуть утруднити процес міжкультурного спілкування.

Слушним, на нашу думку, буде зауваження щодо ефективності "діалогової комунікації" (за Н. Черненко)

менеджерів освіти, яка залежить від уміння використовувати знання про різні типи діалогів у професійній діяльності через їх практичне застосування, композицію діалогу та володіння техніками діалогової комунікації (техніки формулювання запитань та відповідей на них, техніки слухання, техніки використання невербальної знакової системи, техніки ведення спречання), що значно підвищуватиме ефективність професійної діяльності менеджерів освіти у полікультурному навчальному середовищі. А це, у свою чергу, дозволить їм ефективніше долати комунікативні та культурні бар'єри, займати активну, лідерську позицію у професійно-управлінській діяльності.

Третім показником процесуально-функціонального компонента є вміння застосовувати метод проектів в управлінні закладом освіти, детермінованим полікультурним навчальним середовищем. Нагадаємо, що управління навчальним закладом є особливою діяльністю, спрямованою на досягнення освітньої мети, розвиток навчального закладу за допомогою планування, організації, керівництва і контролю. Коли ж ідеться про застосування методу проектів в управлінні закладом освіти, детермінованим полікультурним навчальним середовищем, доцільно взяти за основу визначення цього феномена В. Кілпатриком, який зазначає, що метод проектів – це метод планування доцільної (цілеспрямованої) діяльності у зв'язку з вирішенням певного навчально-виховного завдання в реальній життєвій обстановці [4].

Тобто, метод проектів – це спосіб, що дозволяє ефективно спланувати дослідження, конструкторську розробку, управління і т. д. для того, щоб досягти результату оптимальним способом.

Важливо, на нашу думку, докладніше розглянути вимоги до керівника навчального закладу як суб'єкта проектування [7, с. 56-57]: 1) базові знання (теоретичні основи планування, технологія проектування, школа як об'єкт проектування); 2) вимоги як до організатора проектування; 3) реалізація якостей лідера; 4) ключові характеристики та якості; 5) стиль керівництва.

Змістову частину застосування менеджерами освіти методу проектів у професійній діяльності в полікультурному навчальному середовищі забезпечують: Програма розвитку регіону, Концепції інноваційного розвитку загальноосвітніх навчальних закладів, соціально-педагогічні, освітні, інноваційні, інноваційно-освітні, педагогічні проекти та програми. Тобто, проекти є продуктом такого виду діяльності як проектування і, навпаки, створення проекту вимагає оволодіння таким видом діяльності як проектування. Відповідно розробка та запровадження менеджерами освіти методу проектів у професійній діяльності в полікультурному навчальному середовищі ставить певні вимоги до їхніх знань, умінь та навичок.

У сучасному світі діють досить сильні фактори, що зумовлюють необхідність застосування методів управління проектом для рішення проблем і розширення можливостей розвитку освіти. Ефективне управління проектом починається з добору проектів і визначення їхньої пріоритетності стосовно цілей і стратегії організації. Успішне виконання проекту вимагає вмілого врахування як технічних, так і соціокультурних аспектів цього процесу.

Застосування методу проектів в управлінні закладом освіти, детермінованим полікультурним навчальним середовищем, дозволить менеджерам освіти використати його в різних аспектах, зокрема при визначенні стратегії розвитку полікультурного навчального середовища, при роботі з персоналом, організації навчально-виховного процесу, плануванні роботи з батьками учнів, при взаємодії з громадськими організаціями тощо.

Зауважимо, що попередні дані проведеного нами експерименту засвідчують низький рівень процесуально-функціонального компонента готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в полікультурному навчальному середовищі – 72,67% респондентів експериментальної та 74% контрольної груп, тоді як високий рівень зазначеної готовності виявлено лише у 2% менеджерів освіти експериментальної та 2,67% контрольної груп; достатній – у 13,34% ЕГ і 12% КГ, незадовільний – у 12% ЕГ і 11,34% КГ.

Висновки. Отже, процесуально-функціональний компонент готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в полікультурному навчальному середовищі представлений нами такими показниками, як-от: уміння враховувати етносоціокультурні традиції регіону, де знаходиться навчальний заклад, у процесі планування навчально-виховних заходів; вміння долати культурні та комунікативні бар'єри в полікультурному навчальному середовищі засобами діалогу; уміння застосовувати метод проектів в управлінні закладом освіти, детермінованим полікультурним навчальним середовищем. Якісний та кількісний аналіз результатів підтверджує необхідність спеціальної підготовки менеджерів освіти, тобто розробку та впровадження комплексу методичних заходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальные проблемы межкультурной коммуникации в новых геополитических условиях: материалы международной научно-практической конференции, (Тирасполь, 27-29 мая 2002 г.) / [отв. ред. Е. А. Погорелая]. – Тирасполь: РИО ПГУ, 2002. – 372 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів / Наталія Павлівна Волкова. – К.: Видавничий центр "Академія", 2002. – 576 с.
3. Головаха Е. И. Психология человеческого взаимопонимания / Е. И. Головаха, Н. В. Панина. – К.: Политиздат Украины, 1989. – 189 с.
4. Килпатрик В. Х. Метод проектов. Применение целевой установки в педагогическом процессе / В. Х. Килпатрик. – П.: Блокгауз-Ефрон, 1925. – 43 с.
5. Сабольчи М. Этноцентризм в образовании: сравнительный анализ // Перспективы. Вопросы образования. – 1990. – №2. – С. 10-18.
6. Садохин А. П. Культурология. Теория культуры: учеб. пособие для вузов / А. П. Садохин, Т. Г. Грушевицкая. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2004. – 365 с.
7. Филипська В. І. Програмно-цільовий підхід та проектна технологія у навчальному закладі / В. І. Филипська, О. В. Тимченко, Н. В. Каратай // Управління школою. – 2009. – № 16-18. – С. 52-72.

Подано до редакції 20.07.11
